

- 9.07.2018. [Electronic resource] URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/15902/> (accessed: 27.11.2018).
- 5 Concept of foreign policy of the Russian Federation from 12.02.2016. [Electronic resource url: http://archive.mid.ru//brp_4.nsf/0/6d84ddededbf7da644257b160051bf7f (accessed: 27.11.2016).
- 6 Hauer-Tyukarkina O.M. Aspects of formation of foreign policy image strategy of modern Germany. Vladimir: Transit-X, 2013. P. 3.
- 7 Hauer-Tyukarkina O.M. Aspects of formation of foreign policy image strategy of modern Germany. Vladimir: Transit-X, 2013. P. 3
- 8 N. Nazarbayev today Central Asia is experiencing a new stage of its development. Kazakhstan, Politics. July 3, 2017, 13: 56. [Electronic resource]. URL: https://total.kz/ru/news/vneshnyaya_politika/segodnya_tsentralnaya_aziya_perezhivaet_novyi_etap_svoego_razvitiya__nazarbaev (date accessed: 05.07.2017).
- 9 Full text of Hu Jintao's report at 17th Party Congress //Xinhua. 24.10.2007 [Electronic resource]. URL: <http://en.people.cn/90001/90776/90785/6290120.html> Checked: 11.06.2017.

ӘОЖ 327.7

ҰЛЫБРИТАНИЯ ЖӘНЕ ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРЫ. «BREXIT» САЛДАРЫ

Ерғалиева Айша Айтжанқызы

vergaliyeva_a@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті

Халықаралық қатынастар факультетінің 2-курс студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Дауылбаев А.Б.

Еуропалық интеграция мәселесі көпвекторлы процесс ретінде және соңғы онжылдықтардағы Ұлыбританияның рөлі саяси өмірде ғалымдарының талдауы болып табылады. Алайда бұл мәселе 2016 жылы референдумға және Ұлыбританияның Еуропалық Одақтан шығуын жақтаушылардың жеңісіне байланысты өзекті тақырыпқа айналды. Бұл оқиға белсенді саяси және ғылыми дискурстың пайда болуына әкелді. Ағылшындардың еуропалық интеграциялық саясатының мазмұны халықаралық шарттармен, келісімдермен, Ұлыбритания үкіметінің, парламенттің құжаттарымен, сөйлеулермен, сайлау манифесттерімен, есептермен, саяси көшбасшылардың сөйлеген сөздерімен, сондай-ақ Лондон мен Брюссельдің ресми хат-хабарларымен ұсынылған. Ұлыбритания мен Еуропалық экономикалық қоғамдастық пен Еуропалық Одақ арасындағы қарым-қатынастар тарихының әртүрлі аспектілеріне қызығушылық артқандықтан, бүгінгі таңда зерттеу кеңістігінде тақырыптық өзгеріс орын алуда, бұл маңызды болып табылады, нәтижесінде осы кезеңнің көптеген оқиғаларының маңыздылығы қайта қарастырылады. Еуропалық саясатты консервативті емес көзқарас тұрғысынан талдау, Лондонның 1972-2017 жылдардағы бағытын негізінен анықтаған, интеграцияның динамикасы мен ерекшелігін бақылауға мүмкіндік береді, сонымен қатар Еуропалық Одақтан шығу мәселесінде объективті және субъективті факторлардың арақатынасын анықтауға мүмкіндік береді. Brexit қазіргі уақытта Еуропада және одан тыс жерлерде маңызды мәселе болып табылады және оның қазіргі, бірақ одан әрі еуропалық интеграцияға әсерін бағалауға болмайды.

Еуропалық Одақ жарты ғасырға жуық уақыт ішінде азаппен дүниеге келді. Ұлыбритания мен қауымдастық арасындағы қарым-қатынас бастапқы кезден-ақ қиын болды. Бастапқыда Еуропа елдерін біріктіру тек экономикалық мақсаттарды көздеді – бірыңғай

кедендік аймақ құру, елдер арасындағы капиталдың еркін қозғалысын ұйымдастыру және басқалар. Оған алты мемлекет қатысты: Бельгия, Италия, Люксембург, Нидерланды, Германия және Франция. ЕЭҚ мақсаты оның қатысушыларының экономикалық даму деңгейін арттыру арқылы біртұтас экономикалық кеңістік құру болды. Ұлыбритания бұл қауымдастыққа кіруден бас тартты, өйткені оның сауда-экономикалық келешегі жоқ деп санады. Ол кезде Британ билігі мен іскер топ Америка Құрама Штаттарымен және Британдық Достастық мүшелерімен байланыстарды кеңейтуге бәсекеге түсіп жатқан болатын. Көп ұзамай, ЕЭҚ әлдеқайда тиімді жұмыс істейтіні белгілі болды және Ұлыбритания қауымдастыққа кіруді шешті. 1962 және 1967 жылдары Ұлыбритания ЕЭҚ-ға қабылдау туралы өтініш берді, бірақ оған Франция кедергі жасады. Ұлыбританияның ЕЭҚ-ға кіруінің басты қарсыласы Франция президенті Шарль де Голль болды, ол өзінің АҚШ-пен ерекше байланыстарына орай Ұлыбритания АҚШ-пен қарым-қатынаста оның бірлігі мен дербестігін нұқсан келтіре отырып, бірлестікте теріс рөл атқаратын болады деп санаған. Ұлыбритания Еуропалық Қауымдастыққа кіру туралы келіссөздер 1969 жылы ғана басталды. Нәтижесінде Ұлыбритания ЕЭҚ құрамына тек 1973 жылы қабылданды.

ЕЭҚ-да алғашқы жылдарынан бастап (1993 жылғы қарашадан бастап - Еуропалық Одақ, ЕО), Ұлыбритания маңызды экономикалық және саяси мәселелерде тәуелсіздікті сақтауға тырысты. Атап айтқанда, ел маңызды интеграциялық жобаларға қосылмаған: Шенген келісіміне (1995) жалпы шекараларда визалық бақылауды жою және бірыңғай еуропалық валюта — евро (1999) енгізу туралы, 2012 жылғы наурызда Лондон ЕО саммитінде Берлин мен Париждің қолдауымен қаржылық тәртіптің қатаң ережелерін енгізген Бюджеттік пакт деп аталатын келісімге қол қоюдан бас тартты.

2011 жылы Ұлыбританиядағы экономикалық дағдарыс аясында елдің Еуроодаққа келуіне наразылықтар күшейе түсті. Депутат-консерватор Дэвид Наттэлл Ұлыбританияның ЕО-ға мүшелігі туралы референдум туралы мәселені көтерді. Тиісті петицияға Ұлыбританияның 100 мыңнан астам азаматы қол қойды. Алайда, 2011 жылғы 25 қазанда британдық депутаттар референдумды өткізуге қарсы (650-ден 483) көп дауыс берді. Дауыс беру алдында бес сағаттық пікірсайыс болды. Өзінің кіріспе сөзінде Ұлыбритания премьер-министрі Дэвид Кэмерон парламентшілерден референдумға қарсы дауыс беруді сұрап, қазір Еуропа дағдарыс жағдайында болғандықтан, ол үшін ең жақсы уақыт емес екенін баса айтты.

ЕО-дан шығу науқанын ұйымдастыру бастамасын 2014 жылы Британдық Еуропалық парламент сайлауларында жеңіп алған Ұлыбританияның еуропалық скептицистік тәуелсіздік партиясы қабылдады. Бұл партияның жетістігі көбіне қисынды, өйткені сол кезде ЕО-ның басқа елдерінде еуроскептикалық партиялардың танымалдылығы артты. Референдумға және Ұлыбританияның ЕО-ға кіру шарттарын қайта қарауға жедел дайындық 2015 жылы басталды. Д. Кэмерон үкіметі ЕО елдері келісе алатын болашақ келісімнің негізгі қағидаларын әзірледі. 10 қазандағы хатында Еуропалық Кеңестің Төрағасы Д. Туск Лондонның алдағы келіссөздердегі негізгі талаптарын атады. Мұның мәні келесідей болды: Еуроаймақ елдерінің біржақты шешімдерінен бас тарту, ЕО елдері арасындағы бәсекелестіктің артуы, ЕО мүшелерінің одан әрі саяси және экономикалық интеграцияға қатыспау құқығын мойындау, еңбекші-мигранттардың британдық әлеуметтік сақтандыру жүйесіне кіруін шектеу. Бұл саясат тиімді болды және оның нәтижесі Д. Кэмерон мен Д. Туск ұстанымдарының арасындағы ымыраға келу нәтижесінде Британияның Еуропалық Одақтағы жаңа мәртебесі туралы 2016 жылғы 19 ақпандағы келісім болды. Іс жүзінде Еуропалық Одақта экономикалық менеджменттің жаңа қағидасы орнықты. Негізгі жеңілдіктер тек британдық банк жүйесінің ғана емес, сонымен қатар еуро аймағынан тыс барлық елдердің ұлттық банктерінің және Еуропалық банк одағының ЕОБ-дан тәуелсіздігін, сонымен бірге экономикалық дағдарысқа ұшыраған евроаймақ елдеріне қаржылық көмек көрсетпеу құқығын мойындау болды. Сонымен бірге, одан әрі даму үшін еуроаймақ елдерінің саяси интеграциясын жалғастыру қажет екендігі мойындалды. Сонымен қатар, Ұлыбританияның мигранттарды таратудың еуропалық жүйесіне қатыспауы сақталды.

Алайда, бірыңғай аграрлық саясат және балық шаруашылығы проблемалары сияқты шешімдер қабылданған жоқ. Жалпы алғанда, Ұлыбритания талаптарының негізгі бөлігі қабылданды, осыған байланысты Еуропалық Одақ аясында оның саяси және экономикалық автономиясы кеңейе түсті. Д. Кэмеронның кабинеті мұның сәтті болғанын мойындады, бірақ осы келісім жасалғаннан кейін референдум тоқтатылған жоқ. Келесі экономикалық дағдарыс жағдайында дайындық процесі саяси трибунаның рөлін атқарды. Д. Кэмеронның позициясы «қалу», яғни Ұлыбританияның ЕО-ға мүшелігін қолдауға өзгерді.

Жаңа шарттың қолайлы жағдайларына қарамастан, олар консерваторлардың көпшілігін – шығуды жақтаушыларды, әсіресе, Еуроскептиктерді қанағаттандырмады. Д. Кэмеронның өзі Ұлыбритания ЕО-да әлдеқайда қолайлы мәртебеге қол жеткізді, сондықтан одан шығудың қажеті жоқ деп сенді. Үкімет басшысы бұл мәселе бойынша партия мүшелерімен қоғамдық талқылаудан бас тартты.

Консервативті еуроскептиктердің жетекшілері Лондонның бұрынғы мэрі және Ұлыбритания СІМ-нің қазіргі басшысы Б. Джонсон және әділет министрі, лорд канцлері М. Гоув болды. Шығу жақтаушыларының басты дәлелі Ұлыбританияның Еуропалық Одақтан шығудан алатын ұзақ мерзімді артықшылықтарына, мысалы, саяси тәуелсіздік, маңызды экономикалық өсу, көші-қон проблемаларын тәуелсіз шешу сияқты британдық азаматтардан үлкен жауап алған.

2016 жылдың 23 маусымында Ұлыбританияда елдің Еуропалық Одақтан шығу мүмкіндігі туралы бүкілхалықтық референдум өтті. Сауалнамалар Ұлыбританияның ЕО-ға мүшелігін сақтауды жақтаушылардың сан жағынан артықшылығын үнемі көрсетті, 4% және 1 миллионнан астам дауысқа ие болғанына қарамастан, жақтаушылар бұл жеңіске жетті. 48,1% дауыс беруді жалғастыруға дауыс берді, Ұлыбританиядағы сайлаушылардың 51,9% шығуды қолдады.

Дауыстарды санағаннан кейінгі алғашқы саяси оқиға Ұлыбритания премьер-министрі Д. Кэмеронның лауазымынан кетуі болды. Ұлыбританияның премьер-министрі: «Мен шығуға бар күшіммен қарсы шықтым, бірақ британдықтар басқа жолды таңдады. Сондықтан оларға жаңа премьер-министр керек». 2016 жылдың шілдесінде Консерваторлар партиясының жаңа көшбасшысын сайлау кезінде Т. Мэй 199 парламентарийдің қолдауымен Ұлыбританияның премьер-министрі және осы лауазымдағы тарихтағы екінші әйел болды. Референдумға дейін Т. Мэй елдің Еуропалық Одақтан шығуына қарсы болды, алайда елді басқарып, риторикасын керісінше өзгертті. Бірінші сұхбатында ол «әлемде өз жолын салып жатқан тәуелсіз Ұлыбританияны» көргісі келетінін және кейбір қиындықтар күтілетінін мойындай отырып, ел міндетті түрде «Еуроодақтан кетуден пайда көретінін» айтты. Премьер-министрдің 2016 жылғы 5 қазандағы Консервативті партия конференциясында сөйлеген сөзі басты қызығушылық тудырады, содан кейін The Economist және NY Times сияқты беделді басылымдар Т. Мэйдің «революциялық консерватизм» феномені туралы жазды.

Дәл сол кезде жаңа консервативті үкіметтің шығу туралы келіссөздердегі позициясы, келісімнің негізгі контурлары нақты көрсетіліп, «жаңа Британияның» құрылуы жарияланды - еуропалық емес, жаһандық. 2017 жылдың желтоқсанында Лондон мен Брюссель Ұлыбританияның 2019 жылғы наурызда Еуропалық Одақтан шығатындығын анықтады, содан кейін өтпелі кезең 2 жылға созылады, оның барысында жаңа экономикалық келісімдер дайындалады. 2019 жылдың 24 шілдесінде Тереза Мэй өз қызметінен кетті, ол барлық шығудың қолайлы жоспарын жасап, Брюссельмен мақұлданған қолда бар парламент арқылы өткізе алмады. Бұл лауазымда оны консервативті партияның одақтасы, Лондонның бұрынғы мэрі және Ұлыбританияның бұрынғы сыртқы істер министрі Борис Джонсон алмастырды, ол келісімнің жобасын өзгертуге немесе егер ол орындалмаса, онсыз да елді Еуропалық Одақтан шығаруға уәде берді.

31 қаңтарда Ұлыбритания 1973 жылы кірген Еуропалық Одақтан шықты. Бастапқыда 2019 жылдың 29 наурызында жоспарланған Brexit бірнеше рет қайта жоспарланған. Мэйдің

алмастырушы Борис Джонсон Брюссельмен Brexit келісімін жасады, өз отанында мерзімінен бұрын сайлауда жеңіске жетті, оның консервативті партиясы 31 қаңтарда ЕО-дан шығу туралы келісімді мақұлдады.

Ресми Брекситтан кейін 2020 жылдың соңына дейін аз өзгерістер болады: осы 11 ай өтпелі кезең болады. Ұлыбритания одақтағы құқығынан айрылады: оның орынбасарлары Еуропалық парламенттен кетіп қалды, британдық премьер-министр мен министрлер ЕО көшбасшыларының кездесулеріне қатыспайды, блоктың әртүрлі агенттіктері мен департаменттеріндегі барлық шешімдер британдықтардың дауыстарын ескерусіз қабылданады. Алайда, ел блок мүшесінің міндеттерін - ЕО бюджетіне жарна төлеуді жалғастырады, оған сауда-экономикалық, құқықтық, монополияға қатысты және басқа мәселелер бойынша барлық ережелер мен талаптар қолданылады. Ол сонымен бірге одақтың басқа елдерімен бажсыз сауда жүргізетін, оның азаматтары ЕО-да еркін жүре алатын ортақ нарықтың мүшесі болып қала береді. Ұлыбритания Брексит үшін 39 миллиард фунт стерлинг төлеуге келісті (51.3 миллиард доллар; бұрын қабылданған бағдарламалар үшін ЕО бюджетіне ағымдағы және болашақ жарналар), бұл ақшаның бір бөлігі аударылған болатын.

Қорытындылай келе, Brexit Ұлыбританияның еуропалық интеграцияға қатысуының қисынды немесе сөзсіз нәтижесі емес, керісінше объективті және субъективті факторлардың өзара әрекеттесуінің нәтижесі болғанын атап өтеміз. Бұған барлық елдердегі, соның ішінде Ұлыбританиядағы жағдайдың нашарлауы және соның салдарынан Еуропалық Одақтағы қайшылықтардың экономикалық дағдарыс кезінде шиеленісуі жатады, бұл өз кезегінде Еуропада күшті көші-қон дағдарысымен тұспа-тұс келді. Осы жағдайда Лондон интеграцияның пайдасын барынша арттыру мақсатында ұлттық мүдделерді қолдау саясатын жүргізуді жалғастырды. Консервативті үкімет Еуропалық Одаққа мүшелікке референдум дайындау сияқты Брюссельге қысым жасаудың осындай әдісін қайтадан қолданды. ЕО басшылығы нақты шешімдер қабылдады, бірақ жағдай Британдық Кабинеттің бақылауынан шықты, өйткені әлеуметтік наразылық пен шиеленістің күшеюі саяси күрестің күшеюіне және оппозициялық күштердің шығуды жақтайтындардың өсуіне әкелді.

Ұлыбританияның еуропалық интеграцияға қатысуы мәселесін талдау неоконсерватизм ұғымы осы саясаттың теориялық негіздемесіне айналғанын көрсетті. Ерекшелігі, алғашқы кезеңде Ұлыбритания еуро интеграциясына қатыспады, бірақ 1960 ж. үкімет одан әрі қашықтықтан кету экономикалық тиімсіз және саяси орынсыз екенін түсінді. Ұлыбританияның ЕЭҚ құрамына кіру мақсаты экономикалық интеграцияның артықшылықтарын барынша арттыру және оның құрлықтағы ықпалын қалпына келтіру болды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Jensen M.D., Snaith H. When politics prevails: the political economy of a Brexit // Journal of European Public Policy. 29.04.2016. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13501763.2016.1174531>
2. A New Settlement for the United Kingdom within the European Union. 19.02.2016. URL: <https://www.documentcloud.org/documents/2714671-FINAL-DRAFT-st00016-en16.html>
3. Referendum results. BBC. URL: http://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results
4. Дэвид Кэмерон объявил о решении уйти в отставку. 24.06.2016. РБК. URL: <https://www.rbc.ru/politics/24/06/2016/576ce1809a7947e9f001ad1a>
5. Theresa May's keynote speech at Tory conference in full. Independent. URL: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/theresa-may-speech-tory-conference-2016-in-full-transcript-a7346171.html>
6. David Ramiro Troitiño, Tanel Kerikmäe, Archil Chochia. Brexit History, Reasoning and Perspectives (2018)